

Socialisering i förklädnad

Gång efter annan framträder i socialdemokratisk debatt tanken att arbetarna skall förvandlas från anställda till delägare och ledare av de företag i vilka de arbetar. Till en viss grad kan denna synpunkt delas av alla socialreformatoriskt inställda riktningar. Att arbetarna blir besuttna, på ett eller annat sätt får del i egendom och vinster, det är ett självfallet mål för all välfärdspolitik, och i stigande omfattning har också en sådan avproletarisering av arbetarklassen ägt rum. Även en form av industriell demokrati som ger möjlighet till insyn i företagen och medbestämmanderätt på bestämda områ-

den samt därigenom ökar känslan av intresse och ansvar är för den sociala liberalismen välkommen. Men från denna tankelinje glider man lätt över till en annan. Arbetsgivarerna skulle, säges det, försvinna, i deras ställe skulle träda de inom företaget verksamma arbetarna, och i denna ordning skulle den sociala omvandling eller revolution, som föresvävar socialismen, försiggå. Senast skymtade denna uppfattning i ett tal av finansministern, som sedan årtonden pläderat för industriell demokrati, men härvid menat helt skilda saker: å ena sidan en sådan samverkan vilken förutses i det nyss avslutna avtalet mellan arbetsgivar- och arbetarorganisationer, å andra sidan produktionens övertagande av arbetarna.

Denna sistnämnda linje har sedan mer än ett århundrade spelat in i såväl socialistisk som liberal åskådning. I mitten av 1800-talet syntes den vara på väg till en dominerande ställning. Producentkooperationen var lösen för en socialistisk teoretiker som Lassalle likaväl som för en del reformvänliga liberaler.

Hur enkelt och naturligt skulle icke, menade man, den sociala frågan lösas om arbetarna själva bleve ägare av industriföretagen och dessa alltså helt drevs för de "egentliga" producenternas räkning. Även under senare tid har socialistiska riktningar ställt denna utvecklingslinje i förgrunden. Så var fallet med den engelska gillesocialismen, som omkring år 1920 under en kort tid var en ledande teori, och så är fallet med syndikalismen, som i all sin irrationella utopism i flera länder kring sin lära samlat en intellektuell och moralisk elit inom arbetarklassen. Genom fria producentföreningar skulle man undgå statssocialismen och därmed förmynderskap och tvångsordning. Hos många har denna ståndpunkt förmäls med drömmar om statens totala avskaffande.

Försök till dylik producentkooperation har också gjorts, främst i England och USA, men i viss omfattning även i Sverige. I några fall har de lyckats: av arbetare ägda och ledda företag har haft framgång, ehuru de ofta efter en övergångstid tvungits att tillämpa fastare metoder i fråga om ledning och disciplin än som ursprungligen åsyftats. I regel har företagen misslyckats. Orsakerna härtill, utredda bland annat av makarna Webb, har varit många: svårigheten att förena allas lika rättigheter med en insiktsfull och effektiv företagsledning, omöjligheten att hålla samman vederbörande arbetargrupp vid svårigheter och kriser, bristen på kreditmöjligheter, konkurrens och i vissa fall systematisk bojkott från andra, av privata arbetsgivare ledda företag. Småningom har man både bland liberala och socialistiska teoretiker så gott som enhälligt kommit till slutsatsen att en utveckling efter denna linje icke är tänkbar, att de av arbetarna ägda företagen förblir undantag utan betydelse för den sociala och ekonomiska situationen i det hela.

Lika viktigt är att den producentkooperativa tankegången strider mot de planerings- och regleringsprinciper som uppbär den moderna socialismen. En genomförd producentkooperation efter antytt mönster skulle innebära en fri tävlan mellan av arbetare ägda företag, och den passar därför långt bättre in i ett liberalt än i ett socialistiskt system. Dess resultat måste, därest över huvud ett realiserande av idén vore tänkbart, bli att vissa företag lyckades, medan andra misslyckades, att därför vissa arbetargrupper finge en helt annan ekonomisk ställning än andra, att en ny klasskiktning inom kort ersatte den avvecklade. Själva starten måste ske under statlig medverkan, genom ofantliga understöd från statens sida till de särskilda arbetargrupperna, men principiellt skulle sedan — såsom Lassalle förutsatte för åttio år sedan — företagsföreningarna verka självständigt och alltså alltigenom träda i arbetsgivarernas ställe.

Det är utan vidare uppenbart att ett sådant system icke blott är oförenligt med planhushållningskravet, utan även är ytterligt svårt att förena med en långtgående socialpolitik. Producentkooperation jämte socialpolitik i stor skala innebär nämligen att arbetarna blir företagare utan de risker som eljest följer med privat företagsamhet.

Under dessa förhållanden är det vilseledande att framställa den nutida socialdemokratin såsom inriktad på att ge arbetarna äganderätt till och bestämmanderätt över företagen. Härigenom skapas illusionen att arbetarna skulle förvandlas till företagare och att arbetsgivarerna skulle försvinna, men att i övrigt situationen skulle bli ungefär densamma som nu. Man förespeglar arbetarna en frihet och en självständighet som icke är förenlig med socialismens planeringsprogram. Detta program innebär i själva verket att den allsmäktiga staten träder i stället för arbetsgivarerna med deras starkt begränsade möjligheter, och att därmed rättigheter som nu är självklara — såsom strejkrätt och flyttningsrätt — vedervägas. I stället för de fria producentgrupper som i vaga ordalag utlovas blir realiteten en stats-socialism, ett byråkratvälde, där den politiska och ekonomiska makten samlas hos ett ledande skikt av tjänstemän och direktörer. Att socialiseringsprincipen i och för sig icke kan väntas tilltala arbetarklassen framgår av dessa försök att socialisera dess innebörd, att förevisa socialiseringen i förklädnad.